

Arnold Rikli (1823–1906), utemeljitelj klimatskega zdravilišča na Bledu

Arnold Rikli (1823–1906), the founder of climatic health resort at Bled

Cirila Toplak*, Zvonka Zupanič Slavec**

Ključne besede
zdravilišča
klima
Rikli Arnold
Bled

Key words
health resorts
climate
Rikli Arnold
Bled

Izvleček. Članek je bil napisan ob 175-letnici rojstva slavnega švicarskega zdravilca Arnolda Riklija, ki velja za pionirja modernega turizma v Sloveniji. Leta 1854 se je naselil ob Blejskem jezeru in zgradil zdravilišče, kjer je zdravil z naravnimi metodami zdravljenja; te so temeljile na učinkovanju svetlobe, zraka in vode na človeško telo. V njegovo zdravilišče so prihajali bogati bolniki in si zdravili številne bolezni v posebnih, takrat skoraj »revolucionarnih«, okoliščinah. Čeprav so prebivalci Bleda in uradno zdravstvo nasprotovali Riklijevemu zdravljenju in delovanju, veljajo nekatere njegove ugotovitve še danes.

Abstract. This paper was written to mark the 175th anniversary of birth of Arnold Rikli, famous Swiss healer, who is credited with pioneering modern health tourism in Slovenia. In 1855, Rikli settled in the alpine region of Lake Bled to set up a health resort. His treatment methods which adhered to principles of natural healing exploited the favourable effects of light, air and water on the human body. The Bled health resort attracted rich people with various ailments who came there to be treated in special, almost »revolutionary« ways. Rikli's treatment methods met with strong opposition of both local community and mainstream medicine, but some of his principles are still valid today.

»Po jezeru bliz' Triglava – čolnič plava sem ter tja«

Iz slovenske ponarodele pesmi

Zdravilišče Bled

Bled leži na nadmorski višini 475 m, obdan je z Julijskimi Alpami in Karavankami. Zrak je čist in osvežujoč. Zaradi bližine Jadranskega morja ima Bled milo alpsko podnebje – zime so blage, poletja pa precej topla, tako da se voda njegovega alpskega jezera segreje tudi do 25°C. Nenadnih sprememb v temperaturi ni, vetrovi in dež so redki (1).

Zaradi svojih toplotnih izvirov je bil Bled znan že vsaj 200 let, preden se je slavni »naravni zdravilec« Arnold Rikli leta 1854 nastanil tam in s krajem seznanil svet. Z njegovo priselitvijo se je pri nas začel razvijati letoviški turizem.

Zgodovinar J. V. Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske I. 1689 poroča o mineralni vodi Bleda in o preprostih toplih kopelih, ki so jih obiskovali plemiški bolniki (2). Baltazar

*Cirila Toplak, dr. med., Inštitut za zgodovino medicine, Zaloška 7a, 1000 Ljubljana.

**Asist. mag. Zvonka Zupanič Slavec, dr. med., Inštitut za zgodovino medicine, Zaloška 7a, 1000 Ljubljana.

Hacquet de la Motte je kot prvi znanstvenik l. 1779 analiziral blejske tople vrelece. Ke-mično analizo tople vode je 1784 objavil v delu *Oryctographia Carniolica* (3). Ugotav-lja: »Ker ta voda ni bogata s toploto in mineralno vsebino, morajo biti njeni učinki manj pomembni; če naj bi bila toplota vsaj malo učinkovita, bi morala voda imeti vsaj 27–29° Reaumurja ali 98 do 150° Fahrenheita. Če naj bi njena učinkovitost izhajala iz minera-lov, bi jih morala vsebovati več, kot je to običajno. Nedvomno je glede tega moralo biti nekoč bolje, kot je zdaj, ker se zdaj le redki odločijo, da z njo izboljšajo svoje zdravje; in kdo ve, če je niso popolnoma zapustili, ker je voda izgubila svoje lastnosti, saj je v teh krajih veliko boljših izvirov. Povedali so mi, da je kot v drugih krajih Evrope veliki potres l. 1755 poškodoval marsikateri zdravilni vrelec. Tega ne morem podkrepiti z lastno iz-kušnjo« (3).

Dva slovenska znanstvenika sta opravila drugo analizo l. 1821 (2) in odkrila, da je v vo-di veliko magnezijevega karbonata in kalcija. Čudno je, da nista omenila železovega kar-bonata, čeprav so bile v vodi pomembne količine te snovi, kot so pozneje tudi dokazali. Analize dunajske univerze niso napovedovale slavne prihodnosti toplemu blejskemu vrel-cu. Dr. Ignacij Laschan je vodo znova raziskal l. 1822 na ukaz krajevnih oblasti. Anali-za je pokazala, da voda v toplem blejskem vrelcu Louisenbad vsebuje železov karbonat in ima stalno temperaturo 23°C. Kletzinsky je leta 1874 odkril, da je poleg že omenje-nih karbonatov v vodi tudi veliko železa, celo več kot v slavnih »železovih vrelicih« v Švi-ci in Nemčiji (1).

Arnold Rikli

»Voda je seveda blagodejna, zrak še bolj in svetloba najbolj.«

Arnold Rikli (4)

Arnold Rikli se je rodil 13. februarja 1823 v Wangnu v Švici. Bil je sin Friderika Riklija, bo-gatega tovarnarja. V mladosti je užival lepote švicarske pokrajine s čisto vodo bližnje Aare, svežim gorskim zrakom in toplim soncem. Tako je od zgodnjih let čutil pozitivne učinke naravnih dejavnikov na zdravje ter telesno in duševno počutje.

Ko je dokončal študij (odlikoval se je v matematiki in kemiji), je začel, sicer ne čisto pro-stovoljno, delati v očetovi tovarni. V prostem času je študiral kemijo in delal poizkuse v očetovi tovarni. Ko je raziskoval učinkovanje zraka in svetlobe na rastline, je sklepal, da bi morala zrak in svetloba podobno učinkovati tudi na človeško telo.

Mladi Arnold je potoval po evropskih deželah, Franciji, Belgiji, Nemčiji, Avstriji in Italiji, da bi se seznanil z ureditvijo tovarn, podobnih očetovi; zimo je prebil blizu Trsta. Tu je prišel prvič v stik z znanstveno hidroterapijo. V roke je namreč dobil delo dr. Carla Mun-deja *Hydrotherapie* (O hidroterapiji) (5). Vsebina ga je tako navdušila, da je opustil de-lo v očetovi tovarni in začel Mundejeve nasvete preizkušati na sebi. Bil je zdrav in krepak mož, zaradi Mundejevih navodil pa je precej shujšal in nasploh oslabil. Riklijeva druž-i-na in znanci so bili presenečeni, ko se je vrnil domov resno bolan. Zdravnikom se je nje-gova driska zdela brezupna, saj ni odgovorila na standardno zdravljenje. Ko je Riklijevo stanje postalo zelo resno, se je sam odločil, da se bo zdravil po »hidropatičnih« pravi-lih, in je popolnoma ozdravel v pičlih treh dneh. Njegovi zdravniki so bili osupli.

Slika 1. Arnold Rikli (1823–1906), ustanovitelj klimatskega zdravilišča na Bledu.

Rikli se je l. 1846 preselil v Millstat na Gornjem Koroškem, da bi ustanovil tovarno, podobno očetovi. Posel mu je dobro uspeval in kmalu je imel zaposlenih 300 delavcev. Njegovi delavci so bili občasno bolni in Riklija je njihovo zdravljenje zanimalo bolj kot upravljanje tovarne. Kmalu je postal znan terapevt in k njemu so prihajali bolni iz bližnjih vasi, tovarno pa so postopoma prevzeli njegovi bratje (6, 7).

Drugi pomemben datum v Riklijevem življenju je bil maj 1852. Ponovno je resno zbolel, vnela se mu je porebrna mrena. Ni več klical zdravnikov, ampak je sam prevzel zdrav-

Slika 2. Stari hotel Mallner, poznejši Park hotel, z Riklijevim kopališčem, vrtno restavracijo in čolnarno.

ljenje. Njegove negovalke so dobile navodila, ki so se spet izkazala za uspešna. Da bi popolnoma ozdravel in se spočil, je odpotoval do bližnjega Bleda. Navdušil se je nad tamkajšnjo svežino zraka in čistočo vode Blejskega jezera. Tako zelo mu je bilo všeč, da se je vrnil v Seebach in bratu predal svoj delež tovarne ter se dokončno preselil na Bled. Odločil se je, da bo tu ustanovil naravno zdravilišče. Imenoval ga je Naravni zdravstveni zavod (Naturheilanstalt) Mallnerbrun in ga vodil kot »klimatski« zdravilec.

Tako se je Arnold Rikli I. 1855 ustalil na Bledu, pripravljen začeti revolucionarno zdravljenje številnih bolezni na nov, »hidropatični« način. Premagati je moral veliko ovir, preden je njegovo zdravilišče postalo uspešno. Blejci mu niso zaupali, kranjski zdravniki so bili nejevoljni. Prvi so se bali neznanega in novega, drugi konkurence. Počasi si je Rikli utiral pot. Pogosto so ga klicali v Ljubljano, kjer je večkrat pozdravil bolnike. Leta 1859 se je preselil v Trst in naslednjih 33 let živel med Trstom in Bledom. Pozneje je ustanovil še zdravilišči v Meranu in Firencah.

Riklijevo zdravljenje z vegetarijansko prehrano ter sončnimi, zračnimi in svetlobnimi kopelmi se je sprva zdelo docela nesprejemljivo. Zdravniki so se v časopisih pogosto norčevali iz njega in ga obtoževali šarlatanstva. V 33 letih so ga sedemkrat klicali na sodišče zaradi takih obtožb, vendar je bil vedno častno oproščen. Napisal je tudi več člankov, v katerih je razlagal svoje teorije, čeprav niso bile znanstveno medicinsko utemeljene (8).

Rikli je posedoval in vodil blejsko zdravilišče vse do smrti I. 1906. Potem je postal lastnik njegov sin Oskar Rikli (7). Po 1. svetovni vojni sta plemič Ivan Kenda in njegova žena prevzela zdravilišče, vendar je bilo njuno pojmovanje zdravstvenega turizma že bolj vsakdanje.

Dnevno zdravljenje Riklijevih bolnikov

Če je Rikli hotel privabiti goste na Bled, je moral poskrbeti za privlačno ponudbo. Potreboval je postelje, kopalnice (kopalne kadi) in izletniške točke, kamor naj bi v skladu z zdravljenjem hodili na izlete. Najprej je dal l. 1850 postaviti preprosto leseno zgradbo v središču Bleda, zgrajeno na »švicarski način«. V pritličju »Riklija« je bila kopalnica, v prvem nadstropju spalnica. V kopalnici so bili trije bazeni s klopmi za nožne kopeli. Pri bazenih so stali štiri čebri za polkopeli. K jezeru obrnjena stran stavbe je bila urejena kot pokrita baraka za zračne kopeli in galerija za sončenje. V začetku so se bolniki preprosto sončili zunaj, pod visoko skalo, na kateri stoji blejski grad. Leta 1899 je moral Rikli zgraditi večjo stavbo na istem mestu. Zase je pozneje zgradil še vilo Mežaklja.

Za Riklijevo zdravljenje so bile značilne lesene barake, v njih so njegovi bolniki sprva spali. Imele so ravno streho, vse pohištvo sta predstavljali dve postelji z nekaj skromnimi dodatki. Barake so imele podnevi namesto vrat zavese; vrata so bila zaprta samo ponoči. Ker so bile vse barake obrnjene proti jezeru, so obiskovalci mogli ves čas uživati svež zrak in lep pogled na jezero.

Sprehodi so bili pomemben sestavni del zdravljenja, zato je Rikli izbral nekaj ciljev okrog Bleda in razdelil sprehajalce po spolu in težavnostni stopnji hoje v nekaj skupin. Imena teh ciljev so bila švicarska (Riklikulm, Arnoldshöhe, Rolandshein itd.) (4). Na določenih točkah teh poti je Rikli dal urediti igrišča za kegljanje in balinanje.

Na nekaterih krajih, določenih za moške, so se bolniki smeli sončiti popolnoma goli. Na izletih so nosili le bela platnena krila ali kratke hlače, ženske pa posebne srajčne obleke. Pred soncem so jih varovali preprosti slamniki. Vsi bolniki so bili obuti v odprte sandale, hodili so po mokri travi, da jim je masirala stopala in se je tako izboljševala prekrvavitev. Rikli ni cenil tedaj moderne, včasih zelo neudobne obleke, v njegovi ustanovi je bila celo prepovedana. Skromna obleka je tudi psihološko dobro vplivala na njegove bolnike, ki so bili večinoma iz ozkega kroga »bogatih in slavnih«. Zdravljenje je bilo nadalje združeno s preprosto vegetarijansko hrano. Bolniki so dobili meso le ob posebnih priložnostih in so ga morali posebej plačati. Kajenje in pitje alkoholnih pijač je bilo strogo prepovedano.

Navadno so šli bolniki na sprehod takoj, ko so se zbudili, ob petih ali šestih, kar je bilo posebno za nekatere lene in razvajene zelo zgodaj. Predpisana jim je bila različna dolžina izletov, od pol ure za najšibkejše do štirih ur za najkrepkejše. Zajtrk so vzeli s seboj in ga pojedli spotoma med 7. in 9. uro. Dobili so črni ali domači kruh, pol litra hladnega ali toplega presnega oz. kislega mleka in 5 dag medu. Namesto mleka so bolniki lahko pili tudi kavin nadomestek s 5 dag sladkorja. Nekateri bolniki so imeli drugačen zajtrk, sestavljen iz čokolade, kakava, čaja, masla ali sadnega soka, če je »zdravilec« tako predpisal, a so ga morali posebej plačati (9).

Po sprehodu so bolniki morali počivati in se kopati v Blejskem jezeru ali v Riklijevem zdravilišču. V slednjem je bila segreta jezerska voda, ker Rikli ni maral mlačnih bližnjih gorskih vrelov. Za kopanje so uporabljali dva precej hladna blejska vreloca, kjer je bila temperatura nižja od 10°C. Vrstni red dejavnosti je bil pomemben, kajti telo se je s hojo in

sončenjem segrelo, nato ga je bilo treba shladiti s kopeljo in končno je moralo počivati. Pozneje se je ves postopek ponovil. Moški in ženske so se ločeno kopali tudi v toplih in parnih kopelih. Na voljo so imeli več vrst prh: prosto padajočo, vodoravno, prhanje na dežju, ostro prho itd. Kopeli je sledilo sončenje in masaža na balkonih ali terasah zdravilišča.

Te dejavnosti so trajale približno dve uri, nato je sledila skromna malica – kruh in mleko ali juha namesto njega.

Po popoldanskemu počitku, kopelih in sprehodih so bolniki použili glavni obrok okrog 17.30, razen ob nedeljah in praznikih, ko je bil ob 14. uri. Kosilo je bilo vegetarijansko. Po kosilu so bili prosti, a Rikli je poskrbel tudi za nekaj družabnih dejavnosti, npr. vožnjo po jezeru v majhnih čolnih itd. Priporočal je zgodnji počitek in zgodnje prebujanje. Tako je ob 21. uri bilo v njegovem naravnem zdravilišču že vse mirno.

Bolniki so se morali zelo točno ravnati po zdraviliških pravilih. Če kdo ni bil »resen« – po podatkih približno 10 % gostov – je moral oditi (10). Treba je priznati, da so Riklijevi bolniki imeli težave s pravili in predvsem s hrano. Ko niso več mogli prenašati stroge diete, so odšli v bližnje gostilne na golaž in pivo. Če jih je njihov »naravni zdravnik« zasačil, ni varčeval z ostrimi besedami in jih je včasih celo spodil iz svoje ustanove.

Rikli sam je deloval kot zdraviliški terapevt. V svoji ordinaciji je sprejemal bolnike vsak dan od 9. do 11. ure in od 14. do 16. ure. Preostali čas je prebil v zdravilišču. Ko sčasoma ni več mogel obvladovati rastočega števila bolnikov, je najel dr. Richarda Ederja, hidropata z Dunaja, da mu je pomagal.

Cena terapije je bila visoka. Ker je trajala mesec dni, je bila v prvi vrsti dostopna bogatim. Kmalu je postala moda in vsako leto je privabila tisoče ljudi na Bled. Dotok turistov in bolnikov je bil še večji, ko je bila l. 1868 zgrajena železniška povezava med Bledom in Trstom. Statistični podatki povedo, da je l. 1881 na Bled prišlo 1094 ljudi, l. 1905 pa se je to število že več kot podvojilo (2640). Riklijevi navdušenci so postali tako številni, da je Rikli leta 1869 ustanovil Klub krepostnih, ki je bil dejansko klub »riklijev«, ljudi, ki so Riklijeva navodila jemali tako resno, da so postala njihov način življenja (2).

Rikli je l. 1886 izdal pravila zdravilišča Mallnerbrun, vključno s cenami za posebne storitve (11). Izdal je tudi številne knjige: *Anruf an die Kranke Menschheit an Körper und Geist* (Poziv bolnim ljudem na telesu in duhu) (1857); *Die Grundlagen der Naturheilkunde* (Temelji naravnega zdravilstva) (1894); *Es werde Licht und es wird Licht* (Svetloba je bila in bo) (1894); *Riklis Bette und Teil-Dampfbäder* (Riklijeve postelje in delne parne kopeli) (1889); *Prospekt der Naturheilstalt Mallnerbrun bei Veldes in Oberkrain* (Prospekt naravnega zdravilišča Mallnerbrun na Bledu na Kranjskem); *Wegweiser zu dem Umgebunge des Kurortes Veldes* (Vodnik k okolici zdravilišča Bled) (1862). V slovenščini pa je izšlo pod njegovim imenom delo Opis sončnega zdravilišča Arnolda Riklija na Bledu (Ljubljana, 1909).

Arnold Rikli in njegovo delo v povezavi z Bledom

Zdraviliški turizem je bil nedvomno zelo dobrodošel za izboljšanje življenjskega standarda Blejcev. Privabljal je bogate goste iz aristokratskih krogov in omogočal Blejcem zaposlitev

v raznih dejavnostih ter odprl deželo Slovencev širšemu evropskemu prostoru. Ljudje so spreminjali poglede na zdravo prehrano in skrb za splošno zdravje. Številne pomembne nove stavbe so arhitektonsko obogatile okolico jezera.

Riklijevi odnosi z Blejci, krajevnimi oblastmi in zdravstveno komisijo so bili precej težavni. Krajani se ga komaj spominjajo, a splošno mnenje starejših je, da je bil posebnejš, ki ni iskal stikov z domačini in se ni hotel naučiti slovenščine. V njegovi ustanovi je vsakdo moral govoriti nemško. Tudi ni cenil sposobnosti in bistroumnosti Blejcev. V nekem članku je izjavil, da domačinom manjka inteligence, da bi pritegnili pozornost tujcev za lepote Bleda in njegove okolice (4). Tujec, torej Rikli, je moral odkriti Bled drugim tujcem.

Domačini so z nezaupanjem gledali Riklijeve bolnike, saj so bili glede na pravila tedanje mode komaj kaj oblečeni. Zaradi sončnih kopeli razgaljenih bolnikov moškega spola v bližini Bleda so se puritanski domačini zgražali. Riklijev odnos do obleke in obnašanja na splošno je pomenil takrat pravo revolucijo. Ni presenetljivo, da so ga pogosto omenjali na občinskih sejah in ga večkrat opominjali.

Rikli ni sodeloval z drugimi hotelirji in gostilničarji na Bledu. Svoje goste je opozarjal na nujnost točnih rezervacij v svoji ustanovi in je odklanjal nepričakovano prispele, ker »ni nameraval pomagati drugim hotelom na Bledu. Oni morajo sami skrbeti za svoje goste« (4).

Vendar so Riklija kljub njegovemu nenavadnemu vedenju nekateri na Bledu posnemali. Blejci so bili trgovsko nadarjeni. »Če Rikliju dobro uspeva te vrste turizem, zakaj ne bi tudi mi poskusili,« se je domislila ena od tamkajšnjih družin, Vovkovi, in zgradila podobno letovišče blizu svoje hiše. Dasi je Vovkova ustanova tudi imela odprte kočice, bazene in sprehode, prehrambeni režim ni bil tako strog kot pri Rikliju. Zato je več bolnikov, ki se niso mogli podrediti Riklijevemu redu, prestopilo v Vovkov penzion, bolj hotel kot zdravilišče. Rikli je celo tožil Vovka, ker je ta opravljal svojo terapijo brez zdravniškega nadzora. (Prav tako je enako zdravilišče zgradil v Švici, natančneje v Degersheimu pod Sântisom, eden od Riklijevih hvaležnih bolnikov, bogat trgovec, ki je popolnoma ozdravel po zdravljenju na Bledu l. 1902.)

Niso vsi ljudje na Bledu spoznali pomena Riklijevega prispevka k razvoju turizma tega kraja. Mnogi so dokazovali, da so udobni hoteli bili na Bledu že pred Riklijevim prihodom in da so redni domači in tuji gostje obiskovali deželo tudi že prej. Predstavniki Bleda naj bi tudi že potovali v pomembnejša evropska mesta in privabljali turiste.

Rikli ni mogel postati prebivalec Bleda, ker tam ni imel stalnega bivališča. Njegovo bivanje v tem kraju je bilo omejeno na poletni čas, od maja do oktobra. Preostali del leta je prebil v Trstu, Meranu, Firencah; tudi tam je imel svoje ustanove. Vendar je največ časa le preživel na Bledu. Svoje zgradbe je gradil v švicarskem slogu, namesto da bi jih bil prilagodil krajevnim estetskim in arhitekturnim značilnostim. Profesor F. X. Šalda, literarni teoretik s Karlove univerze v Pragi, je zapustil pričevanje o svojem bivanju na Bledu: »Rikliji hodijo okrog v sandalih in brez klobukov; so kot lutke na elektriko. Vse je videti kot opereta in človek komaj verjame, da je kdorkoli tukaj res bolan« (9).

Vsekakor, Rikli je pričel razvijati moderni turizem na Bledu in to je njegova največja zasluga za ta del Slovenije. Pokazal je Blejcem, da je s turizmom prav tako kot s trgovino

ali drugimi dejavnostmi možno zaslužiti, čeprav sam ni iskal dobička v svojih prizadevanjih.

Njegovi nasledniki začetega dela niso nadaljevali predvsem zaradi prve svetovne vojne. Ostanke Riklijevega zdravilišča so bili l. 1992 proglašeni za kulturni spomenik (4). Pred nekaj leti so se krajevna turistična agencija Kompas in krajevne oblasti odločili, da podrejo vilo Rikli, del zdraviliškega kompleksa. To so preprečili Blejci in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v bližnjem Kranju.

Pomen Riklijevega dela za zdravstvo

Če hočemo razumeti odzive uradne medicine na Riklijev terapevtski poskus, jih moramo povezati z zgodovino podobnih terapij.

Materialni in pisani dokazi potrjujejo, da so hidrologijo in terapevtsko klimatologijo razvile že antične civilizacije, še več, ta tradicija sega celo v biblijske čase. V stari Indiji so zdravniki predpisovali višinsko zdravljenje proti jetiki, v Egiptu je bil ustanovljen prvi sanatorij. Stari Grki s Hipokratom kot očetom medicine so se bolj zanimali za klimoterapijo, Rimljani pa so razvijali vodno zdravljenje in njegove številne oblike so se kot hidroterapija ali talasoterapija skozi stoletja prenesle do nas (13).

Četudi so galska in keltska ljudstva ter ljudstva z Iberskega polotoka poznala vodno terapijo že pred rimsko zasedbo, so bile kopeli eden izmed pomembnih rimskih civilizacijskih dosežkov. Rimske naselbine so navadno nastale v bližini vodnega vrelca. Rimljani so poznali hladne in vroče kopeli, kakor tudi parne kopeli, imeli so sobe za telovadbo in masažo ter sobe za počitek, ob njih pa še restavracije, knjižnice in bare; rimska kopališča so poleg zdravstvene imele tudi pomembno družabno vlogo.

Arabski svet, iranske in severne indijske dežele še danes splošno uporabljajo javna kopališča.

V Evropi so barbari po padcu rimskega imperija poškodovali in uničili večino rimskih kopališč. Potem ko je l. 549 prva epidemija kuge dosegla Evropo, so bila termalna kopališča tri stoletja zaprta. V dobi Karla Velikega so ponovno vzpostavili zdravljenje z vodo, posebno pod vplivom nekaterih samostanskih redov, toda vsa rimska kopališča niso bila obnovljena. Iz tega časa se je ohranil slaven Celestinski izvir v Franciji, imenovan po celestinskih menihih.

Tudi srednji vek je bil glede hidroterapije daleč od mračnosti in togosti, ki so mu ju zgodovinarji dolgo pripisovali. Kopališča so bila v srednjem veku ob cerkvah najvažnejša zbirališča srednjeveških prebivalcev Evrope, tako aristokratov kot revežev. Družbenemu položaju obiskovalcev je bilo prilagojeno udobje v teh kopališčih. Kopališka dejavnost z vodno terapijo je v Evropi spet začasno zamrla v 16. stol., zaradi epidemije sifilisa, ki so ga Kolumbovi mornarji prinesli iz Amerike. Proti javnemu kopanju so bili sprejeti strogi ukrepi, da bi se ustavilo širjenje bolezni. V 18. stol. so imeli zdravniki kopeli za zdravju škodljive. Ljudje so se veliko dišavili, namesto da bi se umivali. Z izjemo redkih posameznikov in aristokratov so v klasicizmu, razsvetljenstvu, dobi revolucije, cesarstva

in v meščanskem stoletju ljudje slabo skrbeli za osebno higieno v primerjavi s sedanjim stanjem in so bili zelo oblečeni, da so prikrili svojo nečistočo (13).

Moderne kopalne tehnike so v Evropo od drugod prinesli nekateri posebneži. Znanstveno podkrepjen razvoj zdravstvene higiene je poznejšega datuma kot številne terapevtske domislice o uporabi vode v namene zdravljenja, z izjemo pravega termalizma. Tudi Arnolda Riklija štejemo med »prosvetljene« posebneže.

Romantična medicina 19. stol. je s svojim kultom narave, posebno v Nemčiji, zelo škodovala napredku znanstvene medicine, prispevala pa je k ponovnemu širjenju preprostih terapij, med njimi tudi hidroterapije. Najpomembnejša terapevtska osebnost te dobe je bil nedvomno slavni duhovnik Sebastian Kneipp (1821–1897). V mladosti je trpel za tuberkulozo, a ga je rešila posebna hidroterapija, znana danes kot »knajpanje«. Ključne postavke knajpanja so izmenično kopanje v vroči in mrzli vodi in pa delno kopanje določenih delov telesa. Podobnosti z Riklijevo hidroterapijo so očitne.

Kneipp je nedvomno našel učinkovito sredstvo, ki posebej v mestnem industrializiranem okolju oslabele in obolele ljudi okrepi. Toda zaradi njegovega prepričanja, da je s čiščenjem krvi in drugih telesnih tekočin mogoče ozdraviti vsako znano bolezen, so Kneippove kure kljub vsemu nevarni zdravstveni postopki. Tudi Riklijeva terapija naj bi zdravila številne bolezni. Vendar pa Rikli nikoli ni trdil, da ima zdravilo za vse tegobe. Po pregledu podrobne anamneze, ki jo je vedno zahteval, je veliko bolnikov celo zavrnil.

Riklijeva »naravna metoda zdravljenja« je bila osnovana na prepričanju, da bolezen enega organa oslabi ves organizem. Njegova terapija naj bi s povečanjem splošne telesne odpornosti dobrodejno vplivala tudi na oboleli organ in posledično na ozdravljenje celotnega organizma. Na ta način je bilo domnevno mogoče ozdraviti anemijo, migreno, nevrozo, histerijo, menstrualno disfunkcijo, trebušna vnetja, protin, hemoroide, paralizo, dermatoze in razne spolne disfunkcije (10). Rikli se je v svojem delu opiral na izsledke Sebastiana Kneippa in Vinzenza Priessnitza (1790–1851). Takratna uradna medicina je obema zelo nasprotovala, kasneje pa nekatere njune dosežke tudi priznala (10).

Rikli se je vztrajno upiral trditvam zdravnikov o negativnih učinkih toplotnih sprememb v naravi. Prav tako je nenehno napadal zdravnike, ker »zdravijo z umetnimi zdravili«. Njegovo knjigo *Die Fieberkrankheiten* (Vročinske bolezni) so l. 1900 v Avstriji uradno prepovedali (10). Rikli je bil pogumen tudi s svojim mnenjem o pozitivnem učinku sončnih žarkov. Zdravniki tistega časa so bili zaskrbljeni zaradi škode, ki jo lahko sonce povzroči na koži, in so priporočali, naj se ljudje čim bolj oblačijo. Šele nekaj desetletij po Rikliju je zagorela koža postala splošna moda in celo znak družbenega položaja (10).

Moderni »Rikliji«

Tako imenovane naravne metode zdravljenja so dandanes ponovno popularne, v prejšnjem stoletju pa so dobile tudi znanstveno podlago. Bolnik ni več samo vsota bolnih organov, ampak človeško bitje, psihofizična celota, s svojimi mislimi, čustvi, čuti. Zato moremo trditi, da je bil tudi glede ravnanja z bolnikom Riklijev način zdravljenja pred več

kot stoletjem resnično revolucionaren. Njegovo naravno zdravljenje se ni rodilo iz želje, da bi služil denar in tako zavajal zaupljive ljudi, kot so delali mnogi šarlatani, ampak iz globokega nezaupanja v klasično medicino, saj mu ni znala pomagati pri njegovi bolezni. Njegova metoda je bila empirična, a ne tako, da bi skušal samo po srečnem naključju odkriti blagodejno terapijo in jo nato posplošiti za vse primere iste bolezni in celo za večino drugih bolezni. Na Riklija so od njegove mladosti vplivali učinki svetlobe, zraka, vode in njegova metoda je bila kar življenjska filozofija. Zato je Rikli ustvaril tako strog red v svoji ustanovi in je raje dopustil, da so nekateri bolniki, ki se temu redu niso mogli podrediti, odšli, kot da bi prevzemal odgovornost za njihovo zdravljenje. V svojo metodo je globoko verjel.

Treba je priznati, da se je slovenska medicina v 19. stol. ravnala po avstrijski in nemški glede splošnih načel o skrbi za zdravje in prizadevanjih za boljše higienske in zdravstvene pogoje prebivalstva. Na tem področju je bilo nekaj pomembnih dosežkov, tako npr. uvedba obveznega cepljenja in splošno izboljšanje higiene. Na Slovence je močno vplivala tudi katoliška cerkev, zato so bili večinoma nezaupljivi do Riklijevih zamisli glede obnašanja, jedi in oblačenja. Bogati ljudje so iz njegove terapije naredili modo, in zelo verjetno je, da samo modo, razen v primeru nekaj prepričanih riklijevcev.

Če sledimo javnemu mnenju, lahko ugotavljamo, da danes spet množično postajamo riklijevci. Zmeraj nove raziskave dokazujejo pomembnost telesne dejavnosti. Zdravniki so danes prepričani, da je dolgost našega življenja odvisna tudi od intenzivnosti naše dnevne telesne dejavnosti. Zavedst o pomenu zdrave prehrane krepijo številni medicinski dokazi. Močno razvita industrija zdravil je dobila tekmeča v zeliščarjih in homeopatih. Zdravilišča, kot je bilo Riklijevo pred sto leti, so danes postala elitne zasebne klinike s sodobno nego, ki so cenovno nedostopne širši javnosti. Večina pa lahko uživa ugodnosti številnih »demokratiziranih«³ toplic. Pred desetletji so samo bolni ljudje obiskovali toplice, danes pa so te ustanove kraj sprostitve in zabave tako mladim kot starejšim.

Najnovejše smeri v turizmu odražajo nove zdravstvene poglede poindustrijske družbe. Nekoč »samoumevne«⁴ lenobne počitnice ob morju z obveznim pretiranim sončenjem in posledičnimi sončnimi opeklinami danes zmeraj bolj nadomeščajo tako imenovane aktivne počitnice v zdraviliščih ali v pokrajinah z ohranjenim naravnim okoljem.

Življenjske okoliščine so se zelo spremenile od Riklijevih časov, predvsem so sončni žarki postali prej nevarni kot dobrodejni za zdravje zaradi ozonskih lukenj. Mnoge vode so danes preveč onesnažene za kopanje in previdni moramo biti pri uživanju industrijsko gojene in pripravljene hrane.

Sedaj ko je narava že v nevarnosti, se spet vračamo k njej. Tudi dozdevno neomejena in vase zagledana znanost postaja pozornejša do našega okolja. Zdi se, da končno prihajamo do spoznanja, da smo samo del harmoničnega naravnega okolja. Škoda je, da so bili le redki pripravljene poslušati take vidce, kot je bil Rikli, ko je bila narava še lepa in neokrnjena. Dopovedovali so, kar se danes zdi tako samoumevno, pa je toliko težje najti.

Literatura

1. Borisov P. *Riklijev delež v razvoju Bleda*. *Turist Vestn* 6/1967. Ljubljana: Turistična zveza Slovenije, 1967: 261–8.
2. Borisov P. *Stodvajset let od ustanovitve naravnega zdravilnega zavoda na Bledu*. Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike. Ljubljana: Slovenska matica, 3; 1975: 159–74.
3. Leskovar R. Z B. Hacquetom skozi slovenska zdravilišča pred 180 leti. *Zdrav Vestn* 32; 1963: 305–13.
4. Benedik B. *Bled in Arnold Rikli*. Bled: Turistično društvo Bled, 1980: 1–9.
5. Munde C. *Hydrotherapie, od. d. Kunst d. Krankheiten der Menschl. Körpers, ohne Hilfe von Arzneie, durch Diät, Wasser, Schwitzen, Lust und Bewegung zu Heilen und durch eine Vernunft. Lebensweise zu Verhüten. Ein Handbuch f. nicht Ärzte*. Leipzig, 1841.
6. Premuda L. La presenza a Trieste di Arnold Rikli (1823–1906) »Medico idropatico« di remota ispirazione cornariana. In: *Da Fracastoro al Novecento*. Padova: La Garangola, 1996: 388–97.
7. Levental Z. Der »Sonnendoktor« Arnold Rikli (1823–1906). *Gesnerus*, 1977; 34: 394–403.
8. Karlin M. *Ob stoletnici Riklijevega zdravilišča na Bledu. Priroda, človek in zdravje*. Ljubljana: DZS, 1955:117–23.
9. Janša-Zorn O. *Zgodovina blejskega turizma od začetkov do 1941*. Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino 32; 1984: 182–96.
10. Barešov P, Betetto M. Bled in Arnold Rikli v zgodovini helioterapije. *Zdrav Vestn* 57; 1988: 271–2.
11. Rikli A. *Cur und Hausordnung der Naturheilanstalt Mallnerbrun am Veldeser See*. Oberkrein: Selbstverlag, 1886.
12. Rikli A. *Opis sončnega zdravilišča Arnolda Riklija na Bledu*. Ljubljana, 1909.
13. Haumont C. *Tout savoir sur l'eau*. Paris: Faure, 1989: 15–60.

Prispelo 14. 11. 1997